МАРСІАНСЬКІ "ЗАЙЦІ"

Підготовка

Вони були нерозлучними друзями — Андрійко, Боря і Надійка. А здружили їх книжки про космос, про польоти на далекі загадкові планети, про зустрічі з розумними істотами інших світів. Ще в четвертому класі вони перечитали всього Жюля Верна, Бєляєва, Владка, а перейшовши в п’ятий, взялися за Єфремова.

Їх владно захопила романтика зоряного світу, неосяжні для свідомості відстані, приголомшуючі пригоди на страшних планетах, поєдинки з кошмарними потворами, породженими під променями похмурих сонць. Дру-зі, ніби свята, чекали кожної нової книги про міжзоряні польоти, жадібно читали повідомлення про нові й нові успіхи вчених, які запускали в небо велетенські супутники і ракети.

Дитячі серця тріумфували. Вже не письменники вигадують неймовірні польоти, а справжні інженери і конструктори запускають до зірок гігантські апарати. Друзі збиралися після уроків і мріяли, як самі стануть космонавтами, як будуть ходити в химерних скафандрах поміж скель і цирків Місяця.

Кожної перерви чорний чуб Андрійка, попеляста стрижена голова Борі та руді кіски Надійки схилялися докупи, і тоді сусіди-учні чули палкий шепіт, щасливий сміх або гарячу суперечку.

Та ось у них з’явилися трійки. Вчителі докоряли друзям. А піонервожатий Стьопа — високий, сильний десятикласник, який одною рукою міг підняти двопудову гирю, — прямо заявив:

— Літаєте попід небесами, а вчитися як слід не хочете. Для польотів на інші планети потрібні глибокі знання. А з трійками ви на ночвах з хати будете літати! О!

Учні довго сміялися після цього і прозвали їх "ночвонавтами". І образа подіяла. А може, не так образа, як славнозвісний політ Юрія Гагаріна.

В той день гриміла вся школа. На уроках читали газети з повідомленнями про героїчний політ. Всі кричали "ура", складали привітальні телеграми першому космонавту, а нерозлучні друзі мовчазно сиділи за пар-тою. Вони були вражені, приголомшені, зачаровані. Вони не могли кричати — занадто чудесним було це здійс-нення. Дитячі серця підказували, що найкраще осмислити таку подію в тиші.

Взявшись за руки, вони довго ходили того вечора під зорями, зітхаючи, дивилися на Місяць, на червоний вогник Марса, на золотаво-срібний візерунок небес. І дали один одному слово — вчитися лише на п’ять, щоб стати такими, як Юрій — перший міжзоряний мандрівник.

Вони дотримали слова. Жодної трійки не з’являлося в їх щоденниках. Учителі хвалили друзів. Але прізвисько "ночвонавти" за ними так і лишилося.

Та ось настало літо. Почалися канікули.

Андрійко зібрав друзів у заповітній долині, де вони завжди гралися. Ця долина лежала за три кілометри від села. Щоб потрапити до неї, треба було перейти два невисокі горби, минути березовий ліс і перебрести не-глибокий струмок. У долині завжди було пусто, дороги проходили далеко осторонь, трава росла мізерна, тому худобу сюди не виганяли, і це робило безлюдну місцину дуже затишною для гри.

Надійка і Боря зацікавлено дивилися на свого вожака. Що там він вигадав?

Сині очі Андрійка аж бризкали іскрами від таємниці. Зібравшись у ямі, під крислатими кущами бузини, друзі сіли на кам’яні стільці і приготувалися до наради.

Андрійко сказав:

— Товариші! Пора нам починати практичні роботи.

— Що значить, практичні? — заморгав віями Боря. — І в чому?

— Як-то в чому? В космонавтиці, певна річ...

— Кажи точніше, — не терпілося Надійці. — Що ти хочеш?..

— Ми зробимо ракету! — одрізав Андрійко. Боря і Надійка остовпіли. Вони не могли вимовити й слова. А їхній вожак впевнено вів далі:

— Зробимо ракету і запустимо її. Спочатку маленьку, для спроби. Посадимо в неї кота. А потім, якщо спроба буде вдалою, зробимо велику ракету... І полетимо самі. Ясно? І хай тоді Стьопа скаже, що ми "ночвонавти"!

Андрійко, на всякий випадок виглянувши з ями, понизив голос до шепоту і розповів друзям свій план. Вони захоплено підтримали його. Кожному було виділено окреме завдання. На прощання Андрійко попередив — усе тримати в цілковитій таємниці.

— Якщо дома взнають — з хати не пустять! — заявив він.

Перша половина плану почала виконуватися блискавично. Дюзи ракети вирішено було зробити із букс від воза. Андрійко знайшов на купі брухту біля колгоспної кузні три букси, Боря поцупив у матері в коморі ста-рий негодящий самовар. Із пальним теж швидко впоралися. Надійка добула на полі в матері, яка працювала ланковою на буряках, селітри. А з селітри хлопці дуже швидко виготовили саморобний порох.

Букси заклепали з широкого кінця дерев’яними чопками, прикріпили їх трикутником до дерев’яного ди-ска. Вийшло щось похоже на триніжки. До триніжок друзі прилаштували самовар, потім витягнули з нього центральну трубу і проробили ілюмінатори. Крім того, внутрішні стінки самовара обклали повстю, щоб коту в польоті було м’яко.

На борту ракети чорною фарбою Надійка написала: "ВПЕРЕД". Так було вирішено назвати перший апа-рат.

Всі роботи велися в ямі. Звідти ж мав бути запуск.

У кінці червня ракета була готова. Ввечері друзі перевірили всі вузли конструкції, принесли до ями па-льне і заховали все це в печері, заваливши отвір каменем.

Вони йшли додому через березовий ліс, жваво перемовляючись, задоволені тим, що їм пощастило довести роботу до кінця.

— Якщо все пройде вдало, — озвався Андрійко, — будемо готувати велику ракету!

Надійна аж спалахнула від радості, її зелені очі заіскрилися.

— І самі полетимо?

— Еге ж! Я вже придумав, із чого зробимо. Бачили за старою конюшнею цистерну з-під бензину? Вона лежить без догляду вже років п’ять. Ми її заберемо…

— Як? Ми її з місця не зрушимо! — скептично озвався Боря.

— Попросимо хлопців. Щось придумаємо.

— А пальне? Де ти візьмеш стільки пального?

— Не знаю! Чого ти причепився? Може, гасу купимо. Ти ж читав — навіть справжні ракети гасом рухаються… Це ще треба добре обдумать! Зате після польоту — знаєте, як нам заздрити будуть у школі…

Сумнівів було багато, але ні Боря, ні Надійка не заперечували своєму вожаку. Адже завтра — перша спроба, їх перший крок до хвилюючого, таємничого неба…

Запуск

На другий день Андрійко і Боря примчали до ями ще на світанку. Вони витягли ракету з печери, просушили пальне, підготували різні припаси.

Над горбами зійшло сонце, в березовому лісі заспівали птахи, сине небо було безжурним, лагідним. Анд-рійко виглянув із ями, прислухався.

— Ніде нікого. Скоро прийде Надійка, і тоді почнемо…

Справді, незабаром на стежині, що вела від лісу, з’явилася захекана дівчинка. Вона тримала в руках ве-лику торбу, в якій щось несамовито кидалося і завивало. Це був їхній "космонавт", кіт Рябуша, улюбленець Надійчиної баби.

— Що — не хотів? — поцікавився Боря, торкаючись пальцем до торби.

— Всю дорогу мучив мене, —пожалілася Надійка. — Ледве донесла.

— Несвідомий, — махнув рукою Андрійко. — Відкрий торбу, хай подихає…

Дівчинка розв’язала зашморг, з отвору з’явилася голова великого рябого кота. Він вдихнув повітря і жа-лібно нявкнув.

— Мовчи, дурню, — докірливо озвався Андрійко. — На ракеті полетиш. Не кожному така честь випа-дає…

Але кіт явно не згоджувався із доказами Андрійка. Він не змовкав ні на хвилину, то жалібно нявкаючи, то погрозливо завиваючи.

Андрійко махнув рукою — нічого, мовляв, не вдієш! — І наказав:

— Неси в яму. Пора запускать!

Вони спустилися в яму. Андрійко поставив ракету на ніжки-дюзи, відкрив дверцята каюти.

— Надійко, клади кота в ракету…

Дівчинка всунула голову "космонавта" в отвір, але кіт, ошаленівши від страху, вперся лапами у стінки, не бажаючи брати участі в сумнівному експерименті.

— Що ж робити? — жалібно крикнула Надійка. — Він дряпається навіть крізь торбу!

— Притисни лапи!

— Кусається!

— Сунь голову в каюту. Ось так. Тепер передні лапи! Бач! А тепер задні самі підуть! Готово!..

Андрійко швиденько зачинив дверцята, накинув гачок. Рябий кіт біснувався в самоварі, репетуючи, ніби сто котів у березні. Ракета повалилася набік. Андрійко ніяк не міг поставити її рівно. Надійна прихилила облич-чя до ілюмінатора, ніжно примовляла:

— Рябчик... Рябушенька... ну, заспокойся... ну, будь розумненьким... я тобі ковбаски дам... Ми ж тобі хочемо як краще!..

Рябушка трохи вгамувався. Він сидів уже смирно, тихо нявкаючи і насторожено чекаючи, що ж з ним зроблять напасники.

— Переверніть ракету дюзами вгору, — прошепотів Андрійко.

Боря і Надійка виконали наказ. Андрійко всипав у букси по дві жмені пального, потім укинув туди по жарині з вогнища, розведеного заздалегідь. Пальне затлілося, Андрійко схопив чопки і заплішив ними "дюзи".

— Тепер поставте сторч! — приглушено крикнув він.

Помічники дрижачими руками опустили ракету на землю.

— Тікай!

Усі кинулися геть із ями і сховалися за бузиною, припавши до трави. Андрійко, вхопивши зубами бадилину папороті, нервово жував її. Чи вийде що-небудь з їх плану? Чи полетить?

Боря, що лежав поряд, шморгнув носом, розтер пилюку на щоці.

— Не вибухне, — розчаровано озвався він.

— А от і вибухне! — огризнулася Надійка. — Ти завжди панікуєш…

Кіт, почувши голоси, знову жалібно занявчав.

— Тихо, — урвав суперечку Андрійко. — Бачите, димить…

Справді, над ямою звивався сизий дим. Спливали тягучі секунди. І ось…

…почулися лункі вибухи. Над ямою з’явилася біла хмарка, майнуло щось блискуче. Над кущами захурчало, пролунав божевільний голос кота.

— Вийшло! — залементував Андрійко, радісно зриваючись із трави. — Полетіла!

Друзі стрімголов кинулися до місця старту. Там валялися лише два чопки, третій десь зник. Андрійко пе-резирнувся з товаришами, бадьоро махнув рукою.

— Шукати ракету! Треба врятувати космонавта!

Приємне знайомство

Із кущів терну, недалеко від ями, почувся зляканий крик. Потім хтось засміявся. Друзі завмерли від не-сподіванки. Невже їхня ракета впала кому-небудь на голову?

На галявині з’явився літній чоловік — високий, худий, з борідкою і вусами. Він чухав одною рукою голову, а в другій тримав "ракету". Защіпка дверцят відпала, і рябий кіт, на смерть переляканий польотом, блис-кавкою чмихнув у кущі. Чоловік аж задихався від сміху. Побачивши дітей, він гукнув:

— То це ваша робота?

— Наша! — потупившись, несміливо відповів Андрійко.

— Що ж це ви, шановні товариші, запускаєте мені на голову самовари? Якби не намет — то й покалічило б!..

— Це не самовар! — заперечив Андрійко. — Це космічна ракета! А кіт — космонавт!

— Гм, — здивувався незнайомий, лагідно посміхаючись, — дійсно, схоже. Молодці…

— Ми готуємося до польотів, — осмілівши, сказав Андрійко. Весь вигляд чоловіка, його усмішка були такі приємні, що хлопець вирішив розповісти йому все. — Це перший запуск. А ще ми збираємося зробити ве-лику ракету, для себе…

— Як для себе?

— А так. З цистерни. А пальне — гас!..

— Е ні, — заперечив незнайомий. — Так не годиться. Хоч воно й добре, що ви любите ракетну справу, але самодіяльність тут не піде. Сьогодні замучили кота, а завтра самі покалічитесь. Краще читайте книжки, на-бирайтеся знань, а коли прийде час — поступайте в певні школи. Так, як Гагарін…

— Коли то ще буде! — незадоволено озвалася Надійка.

— Трохи почекайте. Зате все буде по-справжньому. Запевняю вас. Я й сам працюю в такому напрямку…

— Правда?

— Чесне слово, — поклявся чоловік. — Ось подружимось — я вам розповім багато цікавого…

— А як вас звати? — вихопилося в дівчинки.

— Юрієм Сергійовичем…

Із кущів покликали. Юрій Сергійович залишив "ракету" друзям і, привітно махнувши на прощання, пі-шов. Андрійко подивився йому вслід, таємниче прошепотів:

— Тут щось криється, вірте мені. Ось побачите, в цій долині почнуться діла!..

— Які діла, Андрійку?

— Великі. А точніше — дізнаємося потім…

Суперечка

Експерименти з ракетами довелося залишити. В долині, як і передбачав Андрійко, почалися великі "ді-ла".

Від сусідньої залізниці провели вітку, по ній безперервно йшли ешелони з механізмами, апаратами та бу-дівельними матеріалами. Долину оточили парканом. Там почалось якесь будівництво.

До паркану нікого не допускали охоронці. Скрізь були вивішені таблички: "Заборонена зона!" Але юним винахідникам від цього стало ще цікавіше, тим більше, що з долини лунали сильні вибухи, гучніші від грому. Одного разу друзі пробралися до паркану і видряпалися вгору. Поглянувши у долину, вони завмерли.

По той бік долини півколом розташувались якісь будинки, а в центрі велетенського забетонованого май-дану височіли ажурні вишки. Біля них діти помітили три гігантські апарати, схожі на цівки, поставлені сторч.

— Ракети! — прошепотів Андрійко. — Щоб я вмер, ракети! Тільки не такі собі, а справжні, космічні. По-гляньте, вони з трьох ступенів... Пам’ятаєте, ми бачили в журналі?..

— Пам’ятаю, — видихнула Надійка.

Вони довго мовчали, прикипівши до паркану, не в силі одвести погляд від чаруючого видовища. Мрія, фантазія, буйна уява дитячої свідомості, прочитане в книгах — все стало реальністю, ясно і зримо стояло перед ними.

— Пропала наша яма, — озвався Боря.

— Що яма! — сердито відповів Андрійко. — Та за такі ракети можна тисячі ям оддать. От якби пробратися туди!

— Не пустять, — зітхнула Надійка.

Над долиною впав синій серпанок. Вечоріло. Між деревами поповзли тіні. Краєвид ставав казковим, тає-мничим. У будинках, на тому боці паркану загоралися вогні.

Десь недалеко почулися голоси. Дітей помітили охоронці. Молодий високий хлопець, із гвинтівкою на плечі, докірливо крикнув:

— Ай-я-яй! Пробралися-таки? Хіба читати не вмієте? Там же ясно написано, що заборонена зона!..

— Так цікаво! — заперечив Андрійко, не злізаючи з паркану.

— Мало чого цікавого! Ану марш звідси!

— І не страшно! — заявила Надійна…

До охоронця наближався високий чоловік. Він побачив дітей, весело гукнув:

— А, давні знайомі! Уже пробралися?

Це був Юрій Сергійович. Діти дружно привіталися з ним. Андрійко сказав:

— Ми прийшли поглянути на свою долину…

— На вашу долину? — здивувався Юрій Сергійович. — Ах так, я розумію! Правда, правда, ви тут були першими. Ну що ж, раз таке діло, доведеться платити вам відступного… Ідіть за мною, почуєте дещо цікаве…

— Куди йти? — недовірливо запитав Андрійко.

— Побачиш, — таємниче усміхнувся вчений. Звертаючись до здивованого охоронця, він додав: — Це мої друзі, пропустіть.

Діти, вражені приємною несподіванкою, пішли за Юрієм Сергійовичем. Минули широкі ворота. По бетонованих плитах широченної площі йшли, затамувавши подих, — здавалося, що вони потрапили в казковий світ. Не вірилося, що все це існує насправді: космодром, вишки, ракети… і вчений, що просто і дружньо зверта-ється до них:

— Бачите, яка везуча ваша долина! Ви тут почали запускати ракети, а ми продовжимо вашу справу. Мо-жна сказати, що ви тут піонери, а ми лише послідовники…

Андрійко поглядав на Юрія Сергійовича, сумнівався: невже не сміється?

Ні, вчений говорить цілком серйозно, лише десь у глибині його очей мерехтять веселі іскорки.

— Бачите велику ракету? Оту, що посередині? — запитав Юрій Сергійович. — Незабаром вона полетить на Марс.

— На Марс? — дружно ахнули діти.

— От здорово! — додав Андрійко. — А коли?

— Через два дні. А сьогодні тут зібралися вчені, конструктори, космонавти. Буде цікава розмова… вірніше, не розмова, а дискусія на тему: "Чи є життя на Марсі?"

— О! — здивувалася Надійка. — А для чого ж сперечатися? Адже ракета полетить через два дні? То й можна буде точно узнати, чи є там життя...

Юрій Сергійович хитро зиркнув на дітей:

— Суперечка завжди потрібна. Вона гострить розум, як точило ніж. У суперечці виясняється зрілість людської думки. Зрозуміло?..

— Угу, — непевно відповіла Надійна.

Вони минули вишки, біля яких стояли височенні ракети. Темрява вже котилася по виднокраю, але верхівки апаратів ще золотилися останніми відблисками сонця. Біля будинків, на широкому щиті, червоною фар-бою від руки було виведено:

"ТОВАРИСЬКА ДИСКУСІЯ ПРО ЖИТТЯ НА МАРСІ

Запрошуються всі!"

Юрій Сергійович провів дітей по вузькому коридору, відчинив двері до просторого приміщення. Там стояв гомін, лунав сміх. Якийсь тонкий сухий вчений, у величезних окулярах, стояв на підвищенні і, піднявши довгий палець угору, переконливо говорив:

— Отже, я ще раз підкреслюю свою думку: життя на Марсі нема взагалі. Ця планета пуста і мертва, вона покрита пісками та вулканічним попелом. Канали, оази — всі явища, які використовуються як доказ існування життя на Марсі, — це вигадка ентузіастів. Вони, я категорично стверджую це, бажають бачити на сусідній пла-неті життя, — отже, вони й бачать те, що бажають...

— Ви хочете сказати, що зони обманюють громадську думку і науку? — вигукнув білочубий хлопець у вишитій сорочці.

— Хто це? — пошепки запитав Андрійко, примощуючись на лаві рядом з Юрієм Сергійовичем.

— Той, що виступає, — професор, — нишком відповів учений. — Спеціаліст по метеоритах. А юнак — це космонавт. Він полетить на Марс після того, як перша ракета із автоматами благополучно досягне планети.

Андрійко хотів запитати ще щось, але професор, що стояв на підвищенні, вів далі:

— Не обманюють, а обманюються.

— А фотографії? Хіба апарати теж обманюються? Адже на фото ми бачимо канали, вірніше, рослинність уздовж каналів!..

— Це зовсім не рослинність, — заперечив професор, — а смуги вулканічного попелу, який у постійних напрямках розноситься вітром на великі відстані. Оази — це вулкани, а канали — їхні виверження...

— А чому ж колір планети міняється залежно від пори року? Чому навесні "смуги попелу", як ви кажете, стають зеленими, а восени жовтими, темніють?..

— Окислення якихось мінералів, або обман зору, — сухо відповів професор. — Можу запевнити вас, до-рогий Василю, що на цій старенькій планеті ви не зустрінете живих істот, не кажучи вже про розумних.

Професор зійшов із підвищення. Замість нього вийшов поважний огрядний учений з великою лисиною. Він випив склянку води, витер хустинкою чоло і, поглядаючи на малесенький листочок, де було щось записано, заявив:

— Я не зовсім згодний з попереднім оратором. Гадаю, що життя на Марсі є. Але воно там існує в примі-тивних формах… У дуже низьких формах…

Василь — молодий космонавт — знову не витримав:

— Марс старіший від Землі, вірніше, він раніше охолов! Чи не так?

— Ну так, — погодився оратор. — То й що?

— А раз так, то життя — яке ви стверджуєте — виникло на ньому на мільярди років раніше. Згода?

— Далі, далі…

— Виходить, що на планеті мільярди років існувало одне й те ж саме життя, не розвиваючись? Але ж це у протиріччі з усіма законами природи! Я ніколи не повірю, щоб життя, виникнувши, не розвинулося до розум-ного рівня. Звичайно, якщо йому не перешкодила катастрофа планети.

— А в нас, на Землі, — роздратовано гукнув оратор, — хіба нема життя примітивного, починаючи від амеб і кінчаючи всякими лишайниками, мохами?

— Але ж разом із найпростішими організмами розвинулися і високі форми життя, включаючи людину! Так повинно бути й на Марсі!

— Де ж вони, ваші марсіани? Чому вони не летять до нас?

— А хто вам сказав, що вони не прилітали? Може, вони й прилітали мільйони чи тисячі років тому. Істо-рія ще не відзначала таких подій, бо

й писаної історії тоді ще не було. Але люди передавали спогади про появу гостей з неба, як міфічні, казкові видіння…

— А тепер? — іронічно запитав оратор. — Чому вони не прилітають до нас, не зав’язують стосунків із нами, не обмінюються досвідом?

— А тепер, може, їх навіть немає там, а є тільки залишки їхньої культури. Про це свідчать і величезні штучні супутники…

— Ви впевнені, що вони штучні? Адже гіпотеза професора Шкловського заперечується багатьма видатними вченими!

— Ну то й що? — з викликом сказав Василь. — Ще Лаплас звернув увагу на те, що Фобос і Деймос не-схожі на всі інші супутники планет. По-перше, вони дуже мініатюрні порівняно з Марсом — Фобос — 16, а Деймос — 8 кілометрів у поперечнику; а по-друге, Фобос кружляє навколо планети втричі швидше, ніж сама планета навколо осі — отже, Фобос чужий для Марса. При спільному їх природному походженні Марс не міг би дати Фобосу такої швидкості…

— Він міг захопити Фобос із пояса астероїдів — дрібних планет! — заперечив оратор.

— Ні, — заявив Василь. — Розрахунки показують, що тоді орбіти Фобоса і Деймоса були б витягнутими, а не точно круговими. Отже, я переконаний, що супутники Марса штучні, що канали і оази-міста — теж штуч-ного походження!

— Нас розсудить майбутнє! — сердито сказав учений. — Але ви не відповіли на запитання — чому жи-телі Марса не прилітають до нас? Чому не входять в стосунки з нами?

— А чому ви розглядаєте інших розумних істот з нашої людської точки зору? Навіть думаючи, розглядаючи дії своїх ближніх, ми

намагаємося стати на їх точку зору, щоб бути справедливими! А тут йдеться про істот з іншого світу! Ми не знаємо ні їх будови, ні психіки, ні культури, ні смаків, ні устремлінь. Отже, не мож-на наперед приписувати марсіанам певну лінію поведінки!

— Фантастика! — одрізав оратор.

— Безумовно! — весело підхопив космонавт під схвальний гомін залу. — Я згоден, що це фантастика, як і все, що ще не відкрите наукою! Але всяка логічна фантастика здійснюється. Я впевнений, що стане дійсністю і ця. Ми зустрінемо своїх далеких братів по розуму в сонячній системі, а не десь у інших зоряних світах. І не ли-ше на Марсі, а й на Венері, а, може, навіть і на Юпітері чи Сатурні!..

— Додайте, — глузливо підхопив оратор, — на Меркурії, Плутоні, Місяці та на астероїдах, серед повної пустоти!

— А що ж! — погодився Василь. — Може й серед пустоти! До речі, великий Ціолковський гаряче вірив, що життя розквітне скрізь, де є матерія і рух. А на Місяці чи на інших планетах є речовина, є проміння Сонця, значить, є і рух, розвиток. Цей розвиток обов’язково приведе до ускладнень, до створення якогось виду життя!..

Діти слухали палку дискусію, їх оченята аж блищали від захоплення, хоч вони дечого й не розуміли. Юрій Сергійович схилився до них, запитав:

— Ну як?

— Цілий місяць би слухав, — видихнув Андрійко.

— А хто вам більше подобається? Той, хто заперечує життя, чи Василь? — хитро запитав учений.

— Василь, — дружно відповіли діти.

Юрій Сергійович нічого не відповів, лише його очі якось потепліли, спалахнули вологим блиском.

Дискусія тривала ще дуже довго. Виступали вчені, інженери, спеціалісти по ракетах. Багато з них не вірили у зустріч із розумними істотами на планеті Марс, вони вишукували будь-який привід чи факт, щоб посіяти сумнів у такій зустрічі, але прихильники Василя були гарячі, нестримні, впевнені у своєму переконанні, і їхня думка панувала в атмосфері суперечки.

О десятій годині Юрій Сергійович провів друзів до воріт космодрому, тепло попрощався.

Діти йшли лісом, поміж березами, мовчки — занадто багато вражень ринуло сьогодні в їх свідомість. Вже біля околиці села Андрійко зупинився, сказав:

— Борю, Надійко… у мене є план…

— Який план? — озвалася Надійка.

— Страшний. Тільки ви нікому нічичирк. Завтра збираймося туди, до березового лісу, і все обсудимо…

Змова

Вихор на голові Андрійка переможно стримів угору, сині очі схвильовано поблискували. Надійка і Боря наперед приготувалися почути щось незвичайне… Так воно і сталося.

Вони отетеріло слухали свого вожака, який ледве чутно шепотів:

— Самі чули — готується політ на Марс…

— Чули…

— Вперше в історії… справжня ракета!

— Ну то й що? — не второпав Боря.

— От і дурний. Невже не додумав? У всіх книжках написано, що з дорослими летять діти, пробравшись, "зайцем" у ракету. А потім стають у пригоді…

— Ой, а це ти здорово придумав! — вигукнула Надійка. Од хвилювання в неї аж ластовиння виступило на носі. Андрійко цикнув на неї.

— Тихо! А то хтось почує!

— Я не розумію, — озвався Боря.

— Потім зрозумієш. Слухай, що кажу. Значить, так… Ракета летить завтра вночі. Нам треба пробратися в неї, щоб ніхто не помітив.

— Еге, — злякано озвався Боря. — Перша ракета полетить без людей. На ній будуть лише автомати…

— То це й краще! — зверхньо відповів Андрійко. — Будем повними господарями.

— А їсти що будемо? З голоду попухнем! Адже там, крім залізяччя, нічого не буде!

— Сам ти залізяччя! — розсердився вожак. — Жеретія! Для науки можна й поголодувати. А, крім того, ми захопимо з собою харчів…

— Де?

— Як де? Вдома!

— Це буде… нібито… крадіжка…

— Ех, ти! Просто секретна операція. Я візьму хлібину, огірків, копчене стегно… Мати потім зрозуміє.

— І я дещо візьму, — пообіцяла Надійка.

— Ну, от і добре.

— А як же школа? — непевно промовив Боря. — Ми можемо запізнитися до початку навчання…

Андрійко зневажливо махнув рукою.

— Героїв не судять. Повернемось, і всі будуть заздрити нам. А потім підемо у школу пілотів… Як Гага-рін!

— А якщо… не вернемось? — ледве чутно прошепотіла Надійна.

Боря теж замислився, широко розплющивши сірі очі, ніби вдивлявся в уявні картини майбутньої мандрі-вки.

Андрійко подумав, поглянув на товаришів, зітхнув. Потім розвів руками.

— Що ж поробиш… якщо не вернемось, то будемо жертвами…

— Якими жертвами? — спитав Боря.

— Жертвами науки.

— А-а-а…

Таке пояснення хоч і не задовольнило Борю, але він уже не суперечив Андрійкові. А вожак, побачивши кислий вираз на обличчі товариша, переконливо заявив:

— Можеш не боятися. Наші ракети досконалі Отже, до Марса ми долетимо. А коли що — то на Марсі є життя. Знайдемо там людей…

— А якщо ми їх не знайдемо?.. — перебив Боря.

— Ну то й що? Зачекаємо, доки прибудуть наші ..

— А їсти будемо мохи і що під руки попадеться. Не помремо. Зате поможемо вченим… Ну як — згода?

— Згода! — аж підскочила Надійка. — Та я на край світу полечу!

— Знаю. За тебе я певний. А ти, Борю?

— Полечу, — якось хрипко відповів Боря.

— Злякався, — зневажливо протягнув Андрійко. — Прищулився, мов той заєць. Боїшся, так говори одра-зу!

— І нічого я не боюся… Мені тільки мами жаль… Буде переживать…

— Можна повідомити запискою,— запропонувала дівчинка.

— Ніяких записок, — одрізав Андрійко. — Отже, домовились… Завтра ввечері — тут… Потім проберемося до паркану, переліземо — і до ракети… Я з собою візьму Топа. Він на Марсі стане в пригоді — розумнющий собака. І ще одне… Одягатися — якнайтепліше. На Марсі — холод страшенний. Чули ж на лекції?

Старт

Ніч була темна, беззоряна. На обрії спалахували зірниці, у повітрі пахло свіжістю. Дихати було легко-легко.

Андрійко, вибравшись із хати через вікно, підбіг до будки і покликав Топа. Собака — величезний, кудлатий дворняга — виповз із діри, улесливо закрутив хвостом.

— Пішли, брат. Полетимо на Марс.

Топ із готовністю побіг за хлопцем. За селом, біля одинокої груші, до них приєднався Боря. А біля березового ліска з канави виринула Надійка.

— Вже півгодини жду, — докірливо сказала вона. — Де ваші продукти?

— Ось, — похвалився Андрійко. — В мішку. Днів на десять вистачить… І кісток Топові захопив…

— А в мене… Два кільця ковбаси, дві четвертини сала і паляниця. Ось термос із водою…

— Ой, яка ти розумна, Надійно! — похвалив вожак. — А ми й не подумали про воду.

— Ото ж бо, — задоволено озвалася дівчинка. — Далеко б ми без води залетіли…

— Ну, пора, — скомандував Андрійко. — Топ, тихо…

Діти дружно побігли в напрямі космодрому. Поміж березами засяяли вогні будівель. На верхівках ракет горіли червоні лампочки.

Незабаром перед ними виріс паркан. Де-не-де горіли ліхтарі, в далині маячіла постать вартового. Андрійко вибрав найтемніше місце, повів друзів туди, прошепотів:

— Лягайте…

Нечутно підповзли до загороди. Пес, піддаючись загальному настрою, теж припав до землі. Андрійко ху-тко вирив під парканом ямку, просунув собаку на той бік паркану

— Сиди, Топ, зараз я до тебе переберусь, — тихенько прошепотів він.

Після цього Андрійко хвацько перескочив через паркан і впав на м’яку траву. За ним, крекчучи, перебрався Боря. Останньою приєдналася до них Надійка. Топ радісно застрибав навколо дітей, лижучи коленого в обличчя.

Пригнувшись, мандрівники побігли до темних масивів посеред космодрому. То були вишки і ракети. З того боку, де горіли вогні, долинали голоси, гули якісь машини. Андрійко зробив знак рукою і ліг на бетоновані плити. Надійка і Боря наслідували його приклад. Усі дружно поповзли до темного громаддя космічного кораб-ля.

Він виблискував матовими боками у тьмяному світлі далеких ліхтарів. Зліва нагору йшли металеві схід-ці. Андрійко прошепотів:

— Сюди…

Діти швиденько рушили по тих сходах, ведучи за собою Топа. Пес охоче біг за ними, схвально крутив хвостом, принюхувався.

Східці в’юнилися все вище і вище — десь під саме небо. У Борі аж дух захопило. Серце колотилося, очі заливав піт.

— Ой, як високо, — прошепотів він. — Аж село звідси видно.

— Хіба це високо, — відповів Андрійко. — Ось полетимо на Марс — хіба ж така висота буде…

Нарешті вони нагорі. Видно чорний отвір входу — він зовсім поряд. Андрійко зупинився і… завагався. По тілу прокотився холодок страху, майнула думка: а може, не треба?

Не встиг Андрійко вирішити цю складну проблему, як його під бік штовхнув Боря. Внизу почулися голо-си, майдан космодрому осяяв потужний промінь прожектора.

— Остання перевірка, — сказав хтось. Йому відповів голос Юрія Сергійовича:

— Особливу увагу зверніть на дубляжні автомати.

— Біжімо, — придушено засичала Надійка.

Діти прожогом кинулися в отвір, потрапили до вузенького коридорчика. Перед ними безшумно відчинилися двері, в очі вдарило червоне світло ряду лампочок над кнопками і важелями, над панелями і дивними приладами. Трохи вище, наче великі риб’ячі очі, виділялися

круглі ілюмінатори. Як тільки мандрівники зайшли в каюту, двері зачинилися.

— Здорово — автоматизація! — прошепотів Андрійко.

— Сюди прийдуть, — цокочучи зубами, заявив Боря, — і знайдуть нас.

— Треба сховатися, — додала Надійка.

Топ тихенько скавучав, зляканий незвичною обстановкою. Андрійко оббіг попід стінкою, шукаючи якусь заглибину. В одному місці він помітив напівпрозору стіну, а рядом — чорну кнопку. Хлопчик натиснув її. Стіна зникла, і за нею з’явилася простора ніша з двома ліжками. Андрійко радісно кинувся туди, покликав товаришів. Тільки-но друзі зайшли до каюти, як двері знову автоматично зачинилися.

— Боря, ти зі мною, — скомандував Андрійко. — Топ лежатиме з тобою, Надійко. Живо!

— Що це за каюта? — заїкаючись, запитав Боря.

— Для космонавтів. Хіба не бачиш. Зараз летять автомати… але наступного разу полетить Василь! Той, що говорив на вечорі, — пам’ятаєш?

Андрійко задоволено хихикнув, умощуючись на ліжку.

— От буде шуму, як дізнаються про нас!

Не встигли друзі як слід улягтися, коли з центральній каюті спалахнуло світло. Пропливла чиясь тінь. Ді-ти затамували подих. Було чутно, як тривожно хекає Топ.

"Хоч би не подав голосу", — промайнуло в голові Андрійка.

Тінь маячіла деякий час за дверима. Чулися якісь гудки, дзвінки, спалахували і згасали різнокольорові вогники сигналів. Потім світло погасло. Настала повна тиша.

Діти завмерли, пригнічені напруженим чеканням. Минали тягучі хвилини. А, може, то були години?

Раптом почувся могутній гул. Здавалося, весь світ задрижав, полетів шкереберть. Поряд з Андрійком хтось моторошно закричав — чи то Боря, чи Надійка. Дико завив Топ. Діти змішалися в одну купу. Неймовірний тягар притиснув їх до підлоги, стало важко дихати...

Але так було недовго. Гуркіт поволі затихав і перетворювався на одноманітне дзижчання. Полегшало. Тягар зник.

Боря заворушився, хрипко запитав:

— Де ми?

— В космосі, — непевно відповів Андрійко. — Мабуть, летимо...

Раптом угорі спалахнуло і вдарило прямо в очі друзям яскраве світло. Вони зажмурились, розгублено прикриваючи долонями очі. Почувся гучний тривожний голос:

— Там діти, Юрію Сергійовичу!

На стіні спалахнув голубий прямокутник телевізора. На ньому виникло обличчя Юрія Сергійовича. Він побачив дітей. Погляд ученого сповнився подивом і гнівом.

— Так от як ви мені віддячили за відвертість?! — загримів він. — "Зайцем" пробралися в ракету? Ви ро-зумієте, що ви наробили?

— Юрію Сергійовичу, — жалібно обізвався Андрійко, але вчений урвав його:

— Що "Юрію Сергійовичу"? Чи це вам прогулянка за село? Адже ракету повернути назад неможливо. Вона обов’язково долетить до Марса…

— Так ми ж і зібралися на Марс! — виправдовувався Андрійко.

— І продуктів набрали! — підхопила Надійка. Юрій Сергійович обурено стенув плечима, подивився на когось рядом із собою.

— Продуктів! Ви чули?! Вони набрали продуктів і гадають, що цього досить для космічного польоту! А того не знають, що ракета розрахована на певну вагу, що зайвий вантаж змінює шлях польоту і можлива катас-трофа. Адже ви можете розбитись!

— Ми вирішили йти на жертву, — похмуро сказав Андрійко.

— Ох і капустяні ж у вас голови! — докірливо сказав учений. — Де ви бачили, щоб нашій науці потрібні були такі жертви? Спочатку навчіться, станьте космонавтами, а потім уже летіть!

— А в книжках же так, у фантастичних, — виправдовувався Боря. — Разом із дорослими летять діти… і стають у пригоді…

— Бач, як вони книжки використовують! Що ж тепер із ними робити?

Надійка жалібно схлипнула, хлоп’ята опустили голови. Учений розгублено поглянув на дітей, потім рішуче махнув рукою.

— Будемо посилати другу ракету сьогодні ж. Попередьте Василя.

— Василь полетить? — радісно вигукнув Андрійко. — А ми з ним зустрінемось?

— Не радій завчасно, — суворо відповів Юрій Сергійович. — Герої! Начиталися книжок, навчилися за-пускати самовари і думаєте, що вже досить цього? Морока з вами. Переходьте зараз же у каюту і слухайте мене уважно. Я поясню, що треба робити…

У польоті

Інструкції Юрія Сергійовича була суворими, жорстокими.

До приладів не торкатися. Слухати його вказівок. Із ракети на Марсі не виходити. Ждати прильоту Василя.

— Так для чого ж ми летимо? — жалібно запитав Андрійко. — Ми ж хотіли як краще…

Юрій Сергійович трохи змилостивився.

— Гаразд. Я дам вам одне завдання. Погляньте на пульт. Там є щиток із червоною кнопкою. Біля неї на-пис: "Дублююча система".

— Знайшла! — щасливо вигукнула Надійка. — Ось вона…

— Правильно, — похвалив учений. — Запам’ятайте її. Коли я скажу — натиснете її при підході до Мар-са.

— А що це, Юрію Сергійовичу? Що значить "дублююча"?

— Запасна. Зрозуміли? Якщо зіпсується один механізм, то включиться інший, запасний!.. А тепер можете поглянути на небо, я дам наказ відкрити ілюмінатори.

Безшумно розійшлися темні щити на круглих отворах. Діти завмерли від небаченого видовища. За ілю-мінаторами відкрилося чорне, як сажа, небо, а на ньому — безліч яскравих зірок. Вони сяяли рівним світлом, а не тремтливо, як на Землі.

— Що — гарно? — озвався з екрана Юрій Сергійович.

— Здорово! — вихопилось у Андрійка.

Топ став злякано підвивати, спостерігаючи небачене видовище.

— Юрію Сергійовичу, — несміливо озвався Андрійко. — В книжках написано, що в міжпланетному просторі люди не відчуватимуть ваги… а ось ми…

— Що ви?

— Так, як і на Землі… відчуваємо…

— Так і треба, — посміхнувся вчений. — Ми не виключаємо двигуни. Рух ракети весь час прискорюється, і це дає відчуття ваги. От якби ми виключили двигуни — тоді б ви втратили вагу…

— Виключіть! — палко попросила Надійка. — От цікаво буде політати в повітрі!

— Не можна. Курс польоту точно розрахований. Ви й так порушили його. З виключеним двигуном ви будете летіти в десятки разів довше. А так — сьогодні ж будете на Марсі Та й приємного нічого не буде з нева-

гомості. Ви без звички лише гулі наб’єте на лобі. Дивіться краще сюди, на пульт… Трохи вище, в перископ…

В овальному отворі перископа друзі побачили шматок зоряного неба, а на його тлі — зеленувату кулю, що переливалася ніжним, тремтливим сяйвом. На ній видно було темні плями, білі пасма.

— Диви — глобус! — здивувався Боря.

— Не глобус, а сама Земля, — пояснив учений.

— Земля! — ахнули діти в захопленні.

З одного боку на планету находила тінь, куля поволі оберталася. Поряд з нею з’явився срібний Місяць, набагато менший від Землі.

— Надивилися? — запитав учений. — А тепер спати. Вам треба заспокоїтись і відпочити. І не забувайте, що я сказав. Нічого без дозволу не робити.

— А де нам лягати? — запитав Андрійко.

— У крісла перед пультом. І прив’яжіться ременями. Тут краще витримувати перевантаження.

Робити було нічого. Мандрівники востаннє поглянули на зоряне небо і сіли у крісла. Вражень було так багато і втома так давалася взнаки, що діти через хвилину міцно спали.

На Марсі

Прокинувся Андрійко від гуркоту, що заповняв, здавалося, все його єство. Знову, як і при підйомі, дзве-ніло в голові і стискало груди. Звідкись чувся тривожний голос:

— Вставайте! Негайно прокиньтеся!

Андрійко відстебнув ремені, схопився з крісла, впав. Чіпляючись руками за пульт, він підвівся, побачив на екрані обличчя Юрія Сергійовича. Вчений говорив:

— Натисни кнопку, про яку я казав. Ракета падає на Марс. Вона збилася з курсу, автомати вийшли з ла-ду…

Андрійко злякано дивився поперед себе, нічого не розуміючи. Все крутилося в очах, у перископ насувалося щось червоне, ракета дрижала від страшенної напруги.

— Я не бачу кнопки, — у відчаї закричав Андрійко. — Світ крутиться!

Біля нього з’явилася Надійка. Вона прудко видерлася до пульта, знайшла знайомий щиток, натиснула кнопку.

Загриміло ще сильніше. Дітей притиснуло до підлоги. В ілюмінаторі стрімко наближалася поверхня Ма-рса. Ніби здалека, долинув голос ученого:

— Ждіть допомоги! Ждіть Василя! Нікуди не…

Сильний удар, грім заглушив слова Юрія Сергійовича. Всі звуки злилися у протяжне виття. Замигали і згасли на пульті червоні вогники. Ракета ударилася об щось, захиталася і повільно впала. Хмара куряви закрила ілюмінатори. І слідом за цим настала мертва тиша.

— Юрію Сергійовичу, — простогнав Андрійко.

Йому ніхто не відповів. Тихенько заскавучав Топ.

Боря схлипнув, засопів.

— Де ми, Андрійку?

— Мабуть, на Марсі…

— А чого Юрій Сергійович мовчить? — озвалася Надійка.

— Не знаю… Може, радіо зіпсувалося. Він кричав, щоб ми ждали Василя…

— А що це червоне за вікнами?

— Курява… Пісок… Бачиш — уже розходиться. Червона хмара, справді, зникала, розвіювалася.

В ілюмінаторах з’явився не бачений ніколи пейзаж планети. Діти з подивом оглянулися навколо. Вони опинилися на стіні каюти. Крісла і підлога були десь над головами.

— Перевернулася ракета, — сказав Андрійко.

— Що ж ми будемо робити? — пригнічено запитав Боря.

— Подумаємо. Треба спочатку поїсти…

Проти цього ніхто не заперечував. Надійка відкрила мішок, дістала харчі, термос із водою. Діти жадібно припали до їжі, дружно знищили

ціле кільце ковбаси. Боря хотів починати друге, але Андрійко зупинив його.

— Треба терпіти. Хтозна, скільки тут ждати. Зав’яжи, Надійко, торбу. Дай Топу кістку.

Доки собака вдячно розгризав костомаху, Андрійко, повеселівши, говорив:

— Послухайте мене Недаремно ми прилетіли на Марс. Вперше в історії. Треба зробити щось цінне…

— Що? — недовірливо запитав Боря. — Юрій Сергійович наказав не виходити із ракети. Та й поглянь — нічого цікавого у вікні не видно…

— Справжні дослідники не з вікна виглядають, — огризнувся Андрійко. — Поки прилетить Василь, треба дослідити поверхню Марса. Назбирати гербарій рослин, так як ми в школі робили.

— І камінців, — додала радісно Надійка.

— Правильно. І комах або тварин, якщо знайдуться… Це буде велика допомога вченим. О!

Боря з сумнівом поглянув у отвір ілюмінатора.

— А якщо там дихати не можна? Ти ж читав — повітря на Марсі рідше, аніж на вершинах гір…

— Так то ж написано, а то насправді, — заперечив Андрійко.

— Ми спробуємо. За раз не вмремо… Ждати нічого, за мною.

Двері із ракети автоматично відчинилися, і діти вибралися на червону піщану рівнину, йти було надзвичайно легко — здавалося, що тіло втратило частину своєї ваги. Яскраве сонце, разів у два менше, ніж на Зе-млі, освітлювало синюваті повзучі рослини та чорно-зелені мохи на схилах барханів. Небо було темно-фіолетовим. Сильний вітер, що дув при самому грунті, ніс над Марсом хмарки рожевого пилу. Повітря було сухим, різким. Боря закашлявся. Андрійко засміявся.

— Нічого. Можна дихати. Бачите, Василь був правий… Тут можуть жити люди.

— Нема тут нікого, — жалібно заявив Боря. — Тільки мохи та бур’ян…

— Сам ти бур’ян, — розсердився Андрійко. — А хіба в нас, на Землі, нема пустель? Там теж тільки всякі саксаули та чагарі… Будемо шукати. Бачите — горби. Підемо у той бік. Надійко, збери в мішок трохи цього моху, пригодиться. Це ж рослини з Марса — хіба не розумієш?!

Дівчинка радо заходилася виривати синюваті рослини. Це було досить важко — їх коріння виявилося мі-цним і довгим. Дружно взявшись до роботи, діти вирвали кілька в’юнких стебел, заховали у мішок.

— А тепер — уперед, — скомандував Андрійко, підсмикуючи Топа за ремінець.

Гуртом, збиваючи червоний пісок із барханів, друзі кинулися до обрію. Оглядалися навколо, перемовлялися. Не вірилося якось, що вони опинилися на Марсі, на тій самій планеті, яку вони бачили тільки в книжках та на вечірньому небі у вигляді червоної зірочки. Надто вже Марс був звичайним — обшарпаний, рудий, схо-жий до якогось необжитого, запущеного місця на Землі. Але все ж таки це був інший

світ — відчувалося по всьому. І по тому, що обрій був зовсім недалеко і що тіло здавалося дуже легким, і повітря розріджене.

— Нецікаво, — озвався Боря. — Я думав, що ми побачимо тут розумних істот або якісь будівлі….

— Вірити треба, — палко сказав Андрійко. — Зрозуміло? Обов’язково побачимо. Не може бути, щоб не було людей…

Діти пробігли кілометри два, зупинилися. Ракета блищала на обрії. Віддалік вона здавалася якоюсь ігра-шковою. Андрійко показав на неї рукою.

— Треба далеко не відходити, бо загубимось. Пошукаємо в долині, а потім повернемося. Скоро має при-летіти Василь…

Мандрівники заглибилися в широку долину. Навколо виднілися розмаїті камені, блискучі мінерали. Діти дружно взялися збирати камінці.

— Пригодиться вченим, — промовив Андрійко.

Потім вони знайшли смуги голубуватих соковитих рослин з колючками і дрібненькими червоними квітами. Надійка радісно кинулася до них, зірвала одну і раптом скрикнула.

— Що з тобою? — стурбовано запитав Андрійко.

— Вкусила… квітка. Дуже боляче.

— Може, вона отруйна? — злякався Боря. — Хай їй грець.

— Ні. Треба забрати. Загорни її камінцем в торбу. Пішли далі. Ще трохи позбираємо і повернемось…

Раптом збоку почулися дивні звуки, потім загавкав Топ. Здивовані діти озирнулися. В долині, позаду них, біснувався пес. Він велетенськими стрибками кружляв навколо дивного предмета жовтуватого кольору з голубими смугами. Андрійко кинувся до Топа. Предмет зненацька рушив із місця і швидко помчав униз по до-лині.

Надійка захоплено вигукнула:

— Тварина! Лови!

Це, справді, була жива істота, марсіанська тварина. Треба було будь-що наздогнати її.

Всі троє кинулися слідом. Топ уже доганяв звірятко, але вхопити боявся, бо воно раз у раз підскакувало і тоді із-під смугастого панцира блискали довгі жовті зуби.

Відстань між твариною і дітьми скорочувалася. Андрійко захекався і відчував, що довго бігти з важкою торбою не зможе. Він кинув її додолу і крикнув:

— Надійко, забери!

Дівчинка і Боря відстали і знесилено зупинилися. Але Андрійко не хотів здаватися. Він піддав ходу, наблизився до втікача на півметра і стрибнув, міцно охопивши панцир звірятка. Голова і лапи тварини сховалися всередину — тепер вона, певне, надіялася лише на міцність своєї природної схованки.

Підбігли Боря і Надійка, знесилено хекаючи. Андрійко теж страшенно втомився. Але всі були дуже раді з вдалого полювання.

Перепочивши, розглянули дорогоцінний трофей. Топ усе хотів ударити марсіанську чере-паху лапою, але Андрійко одігнав його і заховав полоненого жителя Марса в рюкзак.

Лише тепер друзі помітили, що почало сутеніти. Сонце зникло. Небо стало зовсім темним. Андрійко три-вожно оглянувся, сказав:

— Пора до ракети…

Діти попрямували на горб. Довго дивилися навколо. Але в сутінках марсіанського вечора вони ніде не могли помітити ракети. Скрізь, куди не глянь, тягнулися одноманітні горби і скелі. На небі, в одному місці, го-ріла червоно-багрова стежка. Певно, в тому місці зайшло сонце.

Дівчинка торкнулася руки Андрійка, тихенько запитала:

— Де ж ракета?

Вожак мовчав. Він нічого не міг сказати своїм друзям. Відчай закрадався в його серце, до очей підступали сльози. Але хлоп’яча гордість перемогла. Нетреба показувати товаришам, що прийшла небезпека. Може, щось удасться зробити.

— Виберемо затишне місце, — озвався він. — І будемо ждати. Василь, як прилетить, знайде нас…

— Як? — цокочучи зубами, схлипнув Боря. — Як він знайде?

Андрійко не відповів. Він рішуче підійшов до купи каміння, знайшов затишок і покликав туди друзів. Усі троє вмостилися під захистом скель, притислися одне до одного, мовчали. Топ витягував ніс назустріч вітру, щось винюхував, тихенько вищав.

По спині в Андрійка забігали мурашки. Невже так нещасливо закінчилася їх мандрівка? Згадалася школа, докори вчителів і піонервожатого, Юрій Сергійович, йому стало жаль їх. Стільки клопоту принесли вони доро-слим своєю мандрівкою. І ніякої користі. Хто їх знайде тут, між скель, на чужому невивченому Марсі?

Навколо зовсім потемніло, на небі загорілися зорі — колючі, великі. Поволі викотився маленький місяць, разів у двадцять менший земного. Згодом з’явився другий. Він дуже швидко пересувався По небу— можна бу-ло помітити простим оком.

Друзі мовчали. Кожен боявся сказати слово, бо всі відчували: одна мить, один натяк відчаю — і вони розревуться, як маленькі діти. А хіба ж можна плакати космонавтам?

— Що то, Андрійку? — дрижачим голосом запитав Боря.

— Де?

— А в небі… пливе… Ніби м’ячик?

— А то ж супутник Марса. Деймос. А той прудкий — то Фобос. Чув же на лекції, що вони штучні…

— Ой, як цікаво, — прошепотіла дівчинка. — Значить, тут люди живуть. Може, вони нас знайдуть?

— Чого захотіла, — жалібно озвався Боря. — Хто нас побачить у такій темряві… та ще й у пустелі, серед горбів?..

Діти знову понуро замовкли. Дмухнув вітер. Спочатку слабенький, він із кожною секундою посилювався. Низько над горбами повисла пасмами густа стіна куряви, потім повалив сухий сніг. Мандрівники

задерев’яніли від страху й холоду. "Приходить кінець", — така думка невблаганно зріла у кожного.

Раптом Андрійко помітив, що Топ зірвався з місця і закружляв навколо скель. Потім він повернувся на-зад, скочив на груди Андрійку, і, оглядаючись, побіг у долинку, щось винюхуючи.

— Що з ним? — здивовано прошепотіла Надійка.

— Може, він по слідах виведе нас до ракети? — з надією вигукнув Боря.

— За мною! — рішуче скомандував Андрійко, зриваючись на ноги.

Діти дружно кинулися слідом за Топом…

Рятунок

Пес кілька разів зупинявся і, поводячи головою в різні боки, нюхав повітря. Він ніби чув якісь далекі за-пахи. Потім знову схиляв голову до грунту і підтюпцем біг крізь імлу. Діти не відставали від нього, тримаючись за руки і одвертаючись від снігу, що сипав прямо в обличчя.

Пес вів дітей ущелиною, яка ставала все глибшою. Незабаром снігопад стишався, тепер сніжинки падали згори м’якими білими метеликами. Нарешті, ущелина вперлась у круту кам’яну стіну. Мандрівники здивовано зупинились.

— Що трапилося? — процокотів зубами Боря, виглядаючи з-за спини Андрійка.

— Мабуть, Топ заблудився, — похмуро озвалася Надійка. — Забрели ще глибше… тепер зовсім не виберемося…

Пес кілька разів голосно гавкнув, нетерпляче перебираючи лапами. Ніхто ніде не обзивався. Надія, що почала зігрівати серця дітей, знову помалу згасала.

В цей час, на якусь хвильку, вгорі розійшлися хмари, на чорному тлі показався марсіанський місяць. Тьмяне проміння осяяло ущелину, і в тому примарному світлі діти побачили стіну, біля якої вони стояли. Андрійко вражено скрикнув.

— Боря, Надійко… Дивіться!

— Що таке?

— Це штучна стіна… змурована!..

Андрійко обмацав руками велетенські ромбічні камені, щільно припасовані один до одного, радісно ска-зав:

— Через це Топ привів нас сюди. Я ж вам казав — геніальний собака!

Боря смикнув Андрійка за полу, злякано прошепотів:

— То, може, тут марсіани? Тутешні люди?

— А то ж як! Так воно і є.

— А вони не захоплять нас? Не зроблять нам… поганого?

— Дурню! Вони тільки поможуть…

Топ кинувся до стіни і люто загавкав. Потім шалено зашкріб лапами, ніби сердився, що ніхто не з’являється.

І ось… несподівано… частина стіни пропала. З’явився величезний чорний отвір. Із того отвору виступила гігантська постать, спалахнуло проміння, яке осліпило дітей. Вони збилися докупи, приголомшені, налякані. Щось могутнє, сильне схопило їх в оберемок і кудись понесло.

Боря мало не знепритомнів од страху. Не краще себе почували і Надійна з Андрійком. Той, хто ніс дітей, незабаром зупинився, опустив їх додолу. Стало тепло, спалахнуло світло. Андрійко несміливо поглянув угору. Перед ними стояла велетенська істота, схожа на людину, але разів у півтора більша.

— Марсіанин, — прошепотіла Надійна.

Андрійко мовчки стиснув її руку. Серце його завмерло від тривожного хвилювання. Йому навіть здалося, що все це сон, а не дійсність, настільки казковим було оточення.

Вони стояли серед великого кулястого приміщення, краї якого танули у блакитній імлі. Попід стінами були розташовані дивні прилади, апарати. Діти заворожено оглядали їх, а марсіанин все дивився і дивився на своїх гостей, ніби хотів збагнути, хто вони такі, з яких країв.

Нарешті, він рішуче простягнув руку до стіни. Щось клацнуло, зажеврів великий екран, схожий на теле-візійний. На ньому засяяла сліпуча кулька, а навколо неї закружляло дев’ять темних крапок.

— Наша сонячна система! — скрикнула вражена Надійна. — Пам’ятаєте, ми вивчали схему?

— Точно, — згодився Андрійко. Марсіанин показав рукою на четверту крапку, потім на себе.

— Показує на Марс, — прошепотів Боря, подавшись наперед.

— Авжеж. Він же з Марса.

Андрійко осмілів і теж наблизився до екрана. Порахувавши крапки, він тицьнув пальцем у третю. То му-сила бути Земля. Він оглянувся на друзів. Ті схвально кивнули.

Екран погас. Марсіанин повернувся до дітей і раптом почав говорити їхньою — земною — мовою:

— Здрастуйте, друзі. Я так і гадав, що ви із планети Земля.

— З Зем…лі, — запнувся Андрійко. — А як ви… розмовляєте? Звідки знаєте… нашу мову?

— О, це дуже просто, — гостинно відповів марсіанин. — Ми давно приймаємо ваші радіо-телепередачі. З допомогою автоматів розшифровуємо мову. Ми вивчили більшість ваших мов.

— Для чого? — здивувалася дівчинка.

— Як-то для чого? Ми ж чекали гостей. От хоча б вас. Тільки ми не гадали, що люди Землі будуть такі малесенькі. Ніби карлики…

— Ми не карлики, — образився Андрійко. — Ми діти.

— Діти? — здивувався марсіанин. — Хіба у вас діти будують машини і ракети? Це дуже дивно. Я нічого такого не бачив у передачах із Землі.

— Ми нічого не будували, — ніяково пояснив Андрійко. — Ми пробралися в ракету "зайцем"…

— Зайцем? — обличчя марсіанина набрало зовсім кумедного виразу. — Що це значить? Я знаю, що за-єць — така маленька тварина на вашій планеті… Ви вмієте перетворюватись у тварин?

Надійка засміялася. Не стримався і Боря. Він хихотів, тримаючись руками за живіт.

— Ви не так розумієте, — пояснив Андрійко. — Пробратися "зайцем" — це значить так, щоб ніхто не помітив…

— Ай-я-яй! — похитав головою марсіанин. — Хіба ж так можна?

— Так дуже хотілося на Марс! — виправдовувався Андрійко.

— І потім… там сперечаються…

— Хто сперечається?

— Всі. І вчені, і просто люди. Чи є життя на Марсі? Одні кажуть, що нема, що на Марсі тільки пустелі та вулкани, другі кажуть, що там є мохи і чагарі, а деякі вважають, що є навіть розумне життя…

— А ви як думали? — поцікавився марсіанин.

— Ми вірили, що на Марсі є люди. Через те й полетіли "зайцем". Ми дуже вірили, повірте нам! А то б хіба полетіли?..

Марсіанин замислився, прошепотів розчулено:

— Вони дуже вірили. Це приємно, це прекрасно… — Раз так, — голосно додав він, — тоді я вам покажу все.

— Що? — вигукнули дружно діти.

— Побачите самі, йдіть сюди.

Марсіанин підвів дітей до сферичного апарата. В ньому відчинилися двері.

— Заходьте…

— А собака? — захвилювався Андрійко. — Де Топ?

Собака ображено сидів у куточку, біля якихось приладів. Він урятував дітей, і його ж забули! Така думка була написана на його розумній морді.

— Топ! Іди сюди. Ти, брат, не ображайся. Сам бачиш, які чудеса.

Собака радісно гавкнув і стрибнув слідом за дітьми в отвір сфери. Двері тихо зачинилися. Апарат колихнувся. Навколо попливли сірі струмені, майнуло зоряне небо. Десь рядом тихо заграла ніжна музика.

— Куди ми летимо? — пошепки запитав Андрійко.

— Не бійтеся, все буде гаразд, — заспокоїв марсіанин, який стояв перед пультом. — Ви все зараз узнає-те.

— А скажіть, дядю марсіанин, — несміливо озвалася дівчинка, — чому ви не прилітаєте на Землю? Адже у вас така техніка! Вища, ніж у нас!

— Ми прилітали, — таємниче відповів марсіанин. — Давно прилітали…

— Ну да, — не повірив Андрійко. — Ми б знали…

— Правда, — підтвердив марсіанин. — Тільки тоді на вашій планеті жили дуже темні люди. Вони боялися нас, поклонялися нам, гадаючи, що з неба спускаються боги.

— Ото дурні! — зверхньо засміявся Боря. — Я б не злякався.

— Е, та ти, хлопче, забув, що вони не знали нічого про інші планети. Не знали навіть того, що Земля кру-гла. Вони поклонялися кожному каменю і дереву, не те що істотам, які спускалися з неба…

— А й правда, — згодився Андрійко. — Ще наші діди й баби вірили, що небо стоїть на залізних стовпах, а на небі живуть ангели.

— От бачите…

— А чого ж ви тепер не прилітаєте?

— Тепер зовсім інша справа. Всі жителі Марса давно вже переселилися до іншої зірки, на кращу плане-ту…

— Чого? — злякалися діти.

— Як-то чого? А хіба у вас на Землі не буває так… Перша хата стає тісною, малою, і тоді господарі будують собі кращу — світлішу, просторішу, де краще жити і розвиватися. Ви ж бачите — на Марсі зараз холод-но, пусто, мало повітря. Ми знайшли біля іншого сонця гарну планету з густою атмосферою, з буйною рослин-ністю, побудували багато космічних кораблів і переселилися…

— Ой як здорово! — вигукнув Андрійко. — Оце так техніка! А чого ж ви на Землю не переселилися? Це ж зовсім близенько…

— Не можна. Бо у вас тяжіння у три рази більше. А хіба можна було б завжди жити, маючи потрійну ва-гу?

— Е, ні! — жваво озвався Боря.

— Ото ж бо!

— А чого ж ви не передали нам своїх винаходів? Марсіанин тихенько засміявся.

— А ви гадаєте, що це буде цікаво і корисно? Хіба у вас на Землі нема людей, які користуються телевізором, або машиною і не знають, як вона влаштована? Уявіть собі, що зникли механіки та інженери, які розуміють конструкцію. Що сталося б? Люди повернулися б до палиці і воза, а може й знищили б себе, необережно поводячись із небезпечними винаходами. Так і тут. Ми ждали, доки наука Землі підніметься самостійно до такого рівня, щоб можна було їй передати наші відкриття, не боячись, що люди Землі погублять себе. Такий час підходить. Саме для цього знаходимось на Марсі я і мої товариші.

— То тут вас багато?

— Ні, не багато. Ми прилетіли сюди років сто тому. Ви знаєте про супутники Марса?

— Фобос і Деймос! — вихопилось у Андрійка.

— Правильно. Так ті супутники — штучні кораблі. На них ми прилетіли від іншої зірки, де зараз живуть марсіани…

— Бач! — радісно прошепотів Андрійко. — Василь правильно казав про супутники…

— Ми якраз і летимо на Фобос, — озвався марсіанин. — Увага, наближаємось. Я вам покажу дещо ціка-ве…

Зоряні смуги довкола напівпрозорої сфери зникли, навколо запанувала суцільна темрява. Музика затихла. Потім засяяло голубе світло, і перед дітьми розгорнулася чудесна панорама…

На Фобосі

Апарат, на якому вони знаходилися, повільно плив у просторі. А внизу, в ніжному тумані, розкинулося казкове місто-сад. Воно було розташоване концентричними кільцями, якщо глянути одразу. Але, придивившись, діти помітили, що поселення має форму гігантської троянди. Кожна пелюстка її складалася

із групи прекрасних будинків одного кольору — голубого, рожевого, чи білосніжного. Всі споруди опо-вивалися заростями зелених, синіх і червоних рослин. У центрі міста-троянди блищало кругле озеро, де під промінням кількох штучних сонць, купалися і плавали на якихось пристроях марсіани.

— І все це всередині Фобоса? — вражено запитав Андрійко.

— Всередині! — підтвердив марсіанин. — Тут зроблено все, щоб космонавти могли нормально жити і працювати. А чому ви дивуєтесь? Я чув у передачах із Землі, що ви теж готуєтесь будувати такі літаючі плане-ти. Ще ваш учений Ціолковський мріяв про це…

— Ми так мало читаємо, — засоромлено сказала Надійка.

— Треба вчитися. Ви ще тільки починаєте життя. Найголовніше — стремління. А воно у вас є. Ви мені дуже подобаєтесь, друзі з планети Земля…

— Ой, — згадав раптово Андрійко. — А за нами ж послали ракету. Там Василь прилетів і, напевне, шу-кає нас!..

— Ну, цьому ми зарадимо, — весело сказав марсіанин. Він повернувся до екрана над пультом, щось вві-мкнув. На екрані з’явилася поверхня Марса, червоні горби, піски, ряди голубих рослин. На рівнині показалася ракета, що лежала боком, а поряд із нею ще одна. Вона стояла рівно, заміряючись гострим носом у небо.

— Вона, — щасливо промовив Андрійко. — Василь уже прилетів. Але як ви знайшли ракету?

— З допомогою локаторів. У нас це робиться дуже просто. Ну, а тепер — назад. Вам, справді, пора. Зустрінемось ще не один раз.

Світло погасло. Постать марсіанина зникла.

— А Топ? Де Топ? — закричала Надійка.

— Буде собака, не турбуйтеся, — заспокоїв невидимий голос.

Щось засвистіло, в обличчя заструмило тепле повітря. Навколо замерехтіла зоряна безодня, з її глибини з’явилася гігантська червона куля Марса. Вона блискавично насунулась і розтанула у сніговій імлі. Похолодні-шало. Друзі притиснулись одне до одного. Андрійко нагнувся, намацав біля ніг Топа. Пес радісно завищав.

Із снігової завіси зненацька з’явилася ракета. Біля неї лежала ще одна. Раптом спалахнув іскристий фейє-рверк, осліпив дітей.

А коли вони розплющили очі, то навколо нікого не було: ні апарата, ні марсіанина.

В ракеті відкрився люк, звідти вискочив Василь. У промінні маленького марсіанського місяця його об-личчя було блідим, стурбованим, очі блищали від хвилювання. Він кинувся назустріч дітям, обняв їх, вигукнув:

— Живі, здорові! Як я переживав за вас! Негайно до ракети, полетимо на Землю. Такий наказ Юрія Сер-гійовича. Там ваші батьки божеволіють від горя...

— Ой Василю, як тут здорово, на Марсі! — радісно сказав Андрійко. — І ви були зовсім правий. Тут є і люди, і будинки... А Фобос — це штучна планетка. Ми тільки що з неї!

— Вигадуєш?

— Правда, — підтвердили Надійка і Боря.

— А як же ви туди потрапили? І як назад?

— Нас привіз марсіанин.

— Де ж він?

Діти розгублено озирнулися. їх оточували тільки тьмяні горби, чорне небо і снігова імла. Довести свою зустріч із марсіанином вони нічим не могли...

Від автора

Оце і все, дорогий читачу, про подорож марсіанських "зайців". Чи була вона, чи ні? Я довго думав над цим питанням. Може, це їм просто приснилося, коли вони лежали між скелями на холодному непривітному Марсі? Може, чарівний Фобос, побудований жителями далеких світів для

подорожі між зорями, лише дитяча уява? А, може, вони взагалі нікуди не літали, а все це вигадав палкий фантаст Андрійко і розповів своїм друзям у березовому ліску, рядом із космодромом?

Проте, все це не має ніякого значення, Вчені працюють, інженери будують ракети, тисячі майбутніх кос-монавтів захоплено читають інформації про героїчні польоти Юрія Гагаріна і Германа Титова. Вони вчаться, гартують волю, палко мріють і готуються до величної, славної дороги по неосяжних просторах Всесвіту.

Здійсниться найказковіше! Обов’язково! Чуєте, дорогі хлопчики і дівчатка? Відкриваються чарівні воро-та Неосяжності, ви ввійдете на поріг Космічної Ери… і тоді наяву постануть перед вами дивні планети, таємни-чий Марс, неймовірні краєвиди і чудернацькі, хвилюючі постаті далеких розумних істот — наших космічних братів…